

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кафедра історії України та всесвітньої історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
Ковальков О.Л.

Протокол № 1 від «28» серпня 2025 року.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Проблеми археології та давньої історії України

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Спеціальність: 032 Історія та археологія
(шифр і назва спеціальності)
Освітній рівень: третій (освітньо-науковий)
Факультет: психології та історії
Форма навчання : денна

2025 – 2026 навчальний рік

Робоча програма «*Проблеми археології та давньої історії України*»
для здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю
032 Історія та археологія.

Розробник: Полідович Ю.Б., доцент кафедри історії України та всесвітньої
історії ЦДУ, кандидат історичних наук.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії
України

Протокол № 1 від 28 серпня 2025 року.

Завідувач кафедри

Ковальков О.Л.

©Полідович Ю.Б., 2025 рік
© ЦДУ ім. В. Винниченка..

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній/освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань <i>03 Гуманітарні науки</i> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів –1	Спеціальність: <i>032 Історія та археологія</i>	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3,5	Третій (освітньо-науковий) рівень	20 год.	-
		Практичні, семінарські	
		20 год.	-
		Лабораторні	
		не передбачено	
		Самостійна робота	
		80 год.	-
		Індивідуальні завдання:	
		За вибором студента	
		Вид контролю:	
	екзамен	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у майбутніх фахівців глибоких теоретичних знань про ключові проблеми археології та давньої історії України, загальних і фахових компетентностей, достатніх для здійснення самостійної дослідно-інноваційної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності.

Завдання:

- розкриття особливостей розвитку людського суспільства на теренах України у найдавніші часи через аналіз залишків матеріальної культури;
- розгляд історичних концепцій теорії антропогенезу та залюднення території сучасної України;
- вивчення характеру еволюції господарської діяльності давніх людей та рівень розвитку суспільних відносин на різних етапах давньої історії України;
- формування навиків практичного опрацювання археологічних матеріалів, уміння застосовувати теоретичні, методологічні, загально-історичні знання для практичного вирішення пошукових задач;
- опанування методами аналізу, синтезу, наукової критики при роботі з історичними джерелами
- вивчення нормативно-правової бази у сфері охорони національної культурної (археологічної) спадщини.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні завдання та проблеми в галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності у сфері історичної науки, що передбачає глибоке переосмислення на основі сучасної методології і джерел наявних та продукування нових цілісних знань, впровадження сучасних досягнень історичної науки у професійну та/або науково-педагогічну діяльність.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність до критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досліджень, генерування нових ідей під час вирішення дослідницьких і практичних завдань, комплексних та інноваційних проблем.

ЗК 7. Здатність працювати автономно.

ЗК 8. Здатність знаходити, обробляти та критично аналізувати інформацію з різних джерел.

ЗК 9. Знання і розуміння предметної області та розуміння професії.

ЗК 10. Здатність до фахового спілкування з непрофесіоналом у галузі.

Фахові компетентності спеціальності:

ФК 1. Володіти найбільш передовими, концептуальними та методологічними знаннями за спеціальністю 032 «Історія та археологія», уміння застосовувати їх у власних дослідженнях.

ФК 2. Готовність до міждисциплінарних досліджень та залучення методик інших наук.

ФК 3. Здатність застосовувати уміння критичного аналізу, оцінки і прогнозування нових та складних ситуацій.

ФК 4. Здатність розробляти та реалізовувати власні науково-дослідні проекти, які дозволяють розв'язувати значущі наукові, соціальні, культурні, етичні проблеми і дають можливість переосмислити і створити нове знання.

ФК 5. Здатність до комунікації з широкою науковою спільнотою та громадськістю у своїй та суміжних галузях наукової та професійної діяльності.

ФК 6. Здатність ініціювати наукові проекти у галузі історичної науки та у професійній сфері діяльності, проявляти лідерство та автономність на всіх етапах їх реалізації.

ФК 7. Здатність визначати ступінь об'єктивності фактологічної основи минулих подій в різних видах джерел, встановлювати та оцінювати достовірність та репрезентативність джерельної інформації.

ФК 8. Здатність дотримуватись етичних і моральних норм, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.

ФК 9. Готовність до професійної діяльності, з урахуванням особливостей фаху історика та актуальних проблем сучасної гуманітаристики.

ФК 10. Здатність до популяризації науково-історичного знання.

ФК 11. Готовність до роботи з ресурсами, необхідними для докторського дослідження.

3. Програмні результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- термінологічний та понятійний апарат курсу;
- сучасні підходи до археологічної періодизації давньої історії України;
- визначальні риси археологічних культур на території України, їх місце у колі синхронних археологічних культур суміжних територій;
- основні методи дослідження археологічних пам'яток, методи історичних реконструкцій процесів і явищ давньої історії України;
- сучасні концепції та інтерпретації археологічних культур території сучасної України;

- юридичні акти про охорону культурної та археологічної спадщини, особливості їх застосування в практичній діяльності.

вміти:

- застосовувати сучасні та раціонально виважені методи оволодіння знаннями на основі аналізу та наукової критики історичних джерел з давньої історії України;
- сприймати сучасні наукові концепції з актуальних проблем археології та давньої історії України;
- застосовувати здобуті знання, уміння та навички в процесі історичної реконструкції економічного, суспільного, духовно-культурного життя давніх суспільств на території сучасної України;
- застосувати отриманні теоретичні знання при проведенні наукового дослідження;

досягти програмних результатів навчання:

- ПРН 4. Обізнаність та здатність переосмислювати концепції, наявні у фаховому методологічному та історіографічному дискурсі; готовність удосконалювати існуючі в межах області дослідження знання.
- ПРН 5. Уміння оцінювати ступінь висвітлення основних аспектів наукової проблеми та обґрунтовувати потребу її подальшої розробки.
- ПРН 9. Здатність дотримуватись етики наукових досліджень та принципів академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.
- ПРН 17. Здатність до саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, відповідальність за навчання інших.

4. Програма навчальної дисципліни

«ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЇ ТА ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

Змістовий модуль I. Проблеми вивчення первісної доби в історії України.

Тема 1. Археологія первісності: теоретичний та практичний аспект.

Предмет і завдання археології як історичної науки. Місце археології серед історичних наук. Системний підхід до вивчення стародавнього суспільства.

Сучасні підходи до періодизації та хронології давньої історії України. Відображення в археологічних пам'ятках соціально-економічного розвитку суспільства, військово-політичних, етнічних, культурних процесів.

Стратегічні напрямки удосконалення методики проведення археологічних досліджень. Способи інтерпретації археологічних джерел. Методологічні засади вивчення давньої історії за матеріальними залишками життєдіяльності людини.

Тема 2. Сучасні концепції антропогенезу. Проблема походження людини в сучасній науці. Етапи антропогенезу. Рушійні сили антропогенезу. Сучасний поділ фізичних типів людей на групи (*Homo habilis*, *Homo erectus*, *Homo sapiens*). Найдавніші людські істоти (презінджантроп, ергастер, пітекантроп, синантроп, гейдельберзька людина). Заселення території України. Палеоантропи (неандертальці) в Європі та на території сучасної України. Проблема походження *Homo sapiens* (кроманьонець).

Тема 3. Проблеми археології та історії кам'яного віку (1 млн. років тому – I тис. до н.е.). Сучасні підходи до періодизації і хронології кам'яного віку. Льодовикові епохи та їх зв'язок з археологічними епохами. Палеоліт. Вплив природного середовища на формування адаптивних типів людського організму та господарські заняття давніх людей. (мисливство, збиральництво).

Етапи формування суспільних структур доби палеоліту: первісне стадо архантропів, праобщина палеоантропів, родова община неоантропів. Проблеми формування інституту екзогамії. Сім'я – нижча ланка суспільства пізнього палеоліту. Община – головна економічна ланка первісного суспільства. Племя – група сусідніх екзогамних общин. Проблема виникнення найдавніших етнічних спільнот. Розвиток духовного життя доби палеоліту (ранні вірування, первісне мистецтво).

Зміни в кліматі та трансгресія Чорного моря як фактори впливу на життя населення території сучасної України початку мезолітичної доби. Спосіб життя мезолітичних мисливців. Зміни в формах соціальної організації. Розселення племен. Археологічні культури мезоліту України.

Гордон Чайлд і «неолітична революція». Природні та соціальні передумови неолітичної революції. Перехід до відтворюючих форм господарства в неоліті (землеробства і скотарства). Поява гончарства і ткацтва. Основні неолітичні культури України. Нерівномірність у розвитку неолітичних племен. Неолітична колонізація Балкан, Центральної Європи та України.

Тема 4. Трансформації енеолітичної доби в історії України (середина VI – IV тисяч. до н.е.) Нерівномірність розвитку племен у енеоліті. Особливості розвитку матеріальної та духовної культури племен території України доби міді.

Місце трипільської археологічної культури в історії України (подолання міфів). Походження трипільсько-кукутенської історико-культурної спільності. Генетичне підґрунття трипільців. Характер суспільного розвитку трипільських племен, зародження протоцивілізації. Феномен трипільських протоміст.

Проблема походження індоєвропейців. Місце стародавнього населення України у процесі індоєвропеїзації Євразії. Степовий енеоліт: лісостепова середньостогівська культура та власне степова нижньомихайлівська або азово-чорноморська культура. Господарська діяльність. Освоєння коня, поява колісного транспорту. Особливості поховального обряду. Поява курганів. Питання спадкоємності культур в межах епохи міді. Міграційні процеси та етно-історичні зміни. Україна як посередник між цивілізаціями Близького Сходу та Східною Європою.

Тема 5. Культурно-історичні спільноти доби бронзи в Україні (III – поч. I тисяч. до н.е.).

Бронзовий вік як стадія в культурно-історичному процесі Східної Європи. Зміст поняття «бронзовий вік». Періодизація і хронологія археологічних культур доби бронзи на території сучасної України.

Прорив в технологіях, новації у сфері виробництва. Виникнення гірничої справи. Стародавні рудники. Металургійні провінції (Карпати, Донбас, Кавказ, Урал). Два шляхи історичного розвитку. Розвиток землеробських спільнот на території сучасної України. Проблема формування скотарського типу господарювання та способу життя в степах Євразії.

Розвиток матеріальної та духовної культури племен території України за доби бронзи. Демографічна ситуація. Зміни у соціальній структурі племен доби бронзи. Посилення батьківського права в роді. Археологічні критерії соціального статусу. «Елітні» поховання. Етнічні процеси на території України за доби бронзи. Етнокультурна ситуація за доби середньої бронзи. Дроблення великих етнокультурних спільностей. Історичні долі та культурна спадщина населення епохи бронзи.

Культурно-економічні зв'язки племен доби бронзи. Міграції племен. Євразійський «степовий міст».

Змістовий модуль 2. Ранній залізний вік у давній історії України.

Тема 6. Передскіфський («кіммерійський») період в історії України (IX – середина VII ст. до н.е.). Поняття «залізний вік» та «ранній залізний вік». Значення освоєння заліза, його вплив на розвиток господарства, соціальних відносин, політичної та культурної сфер, військової справи. Поглиблення нерівномірності розвитку суспільств. Виникнення кочівництва – номадизму. Особливості ранньозалізного віку на території України. Археологічні культури доби раннього заліза. Проблема датування фіналу раннього залізного віку.

Передскіфська («кіммерійська») епоха в історії України. Джерела вивчення передскіфського періоду. Населення південноукраїнських степів у передскіфський час: дискусії про мовну та етнічну належність, проблема походження.

Історичні кіммерійці: пошук археологічних відповідностей. Чорногорівські та новочеркаські культурні комплекси, їх вершницький характер. Проблеми хронології та періодизації кіммерійських старожитностей.

Основні риси археологічних культур передскіфського часу у лісостеповій зоні Східної Європи. Місце чорноліської культури серед передскіфських старожитностей. Витоки культури, територія поширення, хронологічні рамки. Особливості планування поселенських структур. Господарство: землеробство, скотарство, ремесла. Бондарихінська культура: проблеми походження та етнічної належності. Історична доля населення території сучасної України передскіфського часу.

Тема 7. Скіфська доба в історії України як частина «скіфського світу» Євразії (середина VII – IV ст. до н.е.). Скіфська (скіфо-сибірська) культурно-історична спільність: основні ознаки («скіфська тріада»), фактори формування спільноти, ареал і хронологія культур. Антропологічна та мовна належність скіфських племен Північного Причорномор'я. Проблема походження скіфів в історичній науці. Поняття «Скіфія».

Джерела вивчення скіфської культури. Значення писемних джерел. Свідчення Геродота: проблема історичної кореляції. Археологічні пам'ятки скіфів, їх різновиди, рівень вивчення. Періодизація скіфської культури на території України.

Кургани скіфської архайки на території України та в Передкавказзі. Формування центру Скіфії у степовій зоні Північного Причорномор'я у V ст. до н.е. Рядові й аристократичні («царські») поховання кінця V–IV ст. до н.е. Локальні варіанти скіфоїдної культури лісостепу. Найбільші поселення в степу і лісостепу.

Економіка степової та лісостепової Скіфії. Номадизм. Соціально-політичні відносини в Скіфії. Проблеми території та етнонімів Скіфії. Розселення скіфських племен за Геродотом. Матеріальна та духовна культура

скіфів. Феномен скіфського „звіриного стилю”. Кам’яна антропоморфна пластика скіфів: сутність та семантика образів.

Гіпотези про причини загибелі класичної скіфської культури. Скіфська присутність і скіфський вплив в Центральній Європі.

Тема 8. Степи Північного Причорномор’я у III ст. до н.е. - IV ст. н.е. Проблема співвідношення савроматської та сарматської археологічної культур. Походження сарматської археологічної культури: первісний ареал і напрямки поширення. Проблема датування та мовно-етнічної належності її носіїв. Причини появи сарматів у Північному Причорномор’ї. Періодизація сарматської культури в Північному Причорномор’ї.

Джерела вивчення сарматської культури. Значення писемних джерел у вивченні історії сарматських племен. Характерні риси матеріальної та духовної культури сармат. Мистецтво. Поховальний обряд. Визначальні риси господарства і побуту сармат. Розвиток та організація військової справи, тактика і стратегія ведення бою, нові прийоми військового мистецтва.

Участь сармат у загальноєвропейських подіях (початок великого переселення народів, участь у походах „варварів” на Рим).

Таврське населення Криму. Сінди і меоти. Скіфи та сармати у Криму.

Проблема трактування пізньоскіфської (постскіфської) археологічної культури. Зміст поняття «Мала Скіфія». Скіфське царство Криму та Нижнього Подніпров’я. Взаємовідносини з грецькими містами. Городища скіфів у Криму. Столиця держави Неаполь Скіфський. Скіфо-сарматські городища у Нижньому Подніпров’ї. Фортифікація. Планування поселень.

Загальна характеристика періоду «великого переселення народів». Провінційно-римські культурні впливи та їхнє значення у розвитку варварського населення другої чверті I тисяч. н.е. Роль готських та гунських племен в історії населення України доби раннього заліза..

Тема 9. Феномен грецької цивілізації у Північному Причорномор’ї. Археологія античних міст Північного Причорномор’я. Причини Великої грецької колонізації. Час появи греків на північному узбережжі Чорного моря. Етапи колонізації Північного Причорномор’я. Ольвія. Тіра. Херсонес. Пантікапей та міста Боспору. Структура античних полісів. Стосунки колонія – метрополія.

Сучасна ідентифікація античних полісів на території Північного Причорномор’я. Історія їх вивчення. Особливості державного устрою античних полісів. Характеристика господарства, зовнішньоекономічних зв’язків. Значення сільськогосподарської території (хори). Характер зв’язків із місцевими варварськими, в основному, скіфськими племенами. Поховальний обряд.

Місце Пантікапея серед античних центрів Керченського півострова. Його роль у формуванні Боспорського царства. Форма державного устрою. Землеробство, сільськогосподарська територія (хора). Значення зернового напрямку. Скотарство. Ремесла (обробіток заліза і бронзи, рівень розвитку

керамічного виробництва і ювелірного ремесла). Промисли. Значення обміну з місцевими племенами (скіфи, синди, меоти). Посилення процесів варваризації Боспору. Поховальний обряд і поховальні пам'ятки.

Проникнення римлян у північне Причорномор'я. Римський період в історії античних полісів. Падіння Боспорського царства. Доля Херсонесу. Значення грецьких колоній в історії стародавнього населення України.

Тема 10. Проблема походження слов'ян за археологічними та писемними джерелами.

Проблема етногенезу слов'ян в історіографії. Писемні джерела про ранніх слов'ян. Проблема ідентифікації венедів та інших варварських племен рубежа ер.

Особливості розвитку населення лісостепової та лісової зони сучасної України в пізньолатенський час за археологічними джерелами. Археологічні культури ранніх слов'ян: зарубинецька, пізньозарубинецька, київська. Територія поширення. Характер поселень та житлобудівництво. Господарство. Матеріальна культура. Зовнішні зв'язки. Поховальний обряд. Проблема етнічної ідентифікації та спадковості культур. Історична доля.

Зміст поняття «Черняхівська культура», її витоки та компоненти. Територія поширення. Час існування. Планування поселень та житлобудівництво. Землеробський характер господарства. Скотарство. Розвиток ремесел. Матеріальна культура. Зовнішні зв'язки. Поховальний обряд (біритуалізм). Проблема походження та етнічної приналежності черняхівських племен в сучасній науці. «Держава Германаріха» та її значення у формуванні черняхівської культури. Ранньослов'янський субстрат у черняхівській культурі та його доля.

Боротьба ранніх слов'ян з кочовими племенами степу.

4. Структура навчальної дисципліни
«ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЇ ТА ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

№ п/п	Розділи курсу / теми лекцій	Кількість годин (для денної форми навчання)				
		Лекції	Самостійна робота та підготовка до контрольних заходів	Семінарські заняття	Самостійна підготовка до семінар. занять	Всього
Змістовий модуль 1. Проблеми вивчення первісної доби в історії України.						
1	Археологія первісності: теоретичний та практичний аспект.	2	4	2	4	12
2	Сучасні концепції антропогенезу.	2	4	2	4	12
3	Проблеми археології та історії кам'яного віку (1 млн. років тому – I тисяч. до н.е.)	2	4	2	4	12
4	Трансформації енеолітичної доби в історії України (середина VI – IV тисяч. до н.е.)	2	4	2	4	12
5	Культурно-історичні спільноти доби бронзи в Україні (III – поч. I тисяч. до н.е.)	2	4	2	4	12
	Всього за змістовий модуль 1	10	20	10	20	60
Змістовий модуль 2. Ранній залізний вік у давній історії України.						
6	Передскіфський («кіммерійський») період в історії України (IX – середина VII ст. до н.е.)	2	4	2	4	12
7	Скіфська доба в історії України як частина «скіфського світу» Євразії (сер. VII – IV ст. до н.е.)	2	4	2	4	12
8	Степи Північного Причорномор'я у III ст. до н.е. - IV ст. н.е.	2	4	2	4	12
9	Феномен грецької цивілізації у Північному Причорномор'ї.	2	4	2	4	12
10	Проблема походження слов'ян за археологічними та писемними джерелами.	2	4	2	4	12
	Всього за змістовий модуль 2	10	20	10	20	60
	Разом :	20	40	20	40	120

5. Теми семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин (для денної форми навчання)
1	Археологія первісності: теоретичний та практичний аспект.	2
2	Сучасні концепції антропогенезу.	2
3	Проблеми археології та історії кам'яного віку (1 млн. років тому – I тисяч. до н.е.)	2
4	Трансформації енеолітичної доби в історії України (середина VI – IV тисяч. до н.е.)	2
5	Культурно-історичні спільноти доби бронзи в Україні (III – поч. I тисяч. до н.е.)	2
6	Передскіфський («кіммерійський») період в історії України (IX – середина VII ст. до н.е.)	2
7	Скіфська доба в історії України як частина «скіфського світу» Євразії (сер. VII – IV ст. до н.е.)	2
8	Степи Північного Причорномор'я у III ст. до н.е. - IV ст. н.е.	2
9	Феномен грецької цивілізації у Північному Причорномор'ї.	2
10	Проблема походження слов'ян за археологічними та писемними джерелами.	2
..	Разом	20

6. Теми практичних занять

Не передбачено

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено

8. Індивідуальні завдання

Розробка проспекту екскурсії «Скіфська доба в історії Центральної України» (за матеріалами Археологічного музею імені Нінелі Бокій Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка)

9. Самостійна робота

№№	Назва теми	Кількість годин (для денної форми навчання)
1	Археологія первісності: теоретичний та практичний аспект.	8
2	Сучасні концепції антропогенезу.	8
3	Проблеми археології та історії кам'яного віку (1 млн. років тому – I тисяч. до н.е.)	8
4	Трансформації енеолітичної доби в історії України (середина VI – IV тисяч. до н.е.)	8
5	Культурно-історичні спільноти доби бронзи в Україні (III – поч. I тисяч. до н.е.)	8
6	Передскіфський («кіммерійський») період в історії України (IX – середина VII ст. до н.е.)	8
7	Скіфська доба в історії України як частина «скіфського світу» Євразії (сер. VII – IV ст. до н.е.)	8
8	Степи Північного Причорномор'я у III ст. до н.е. - IV ст. н.е.	8
9	Феномен грецької цивілізації у Північному Причорномор'ї.	8
10	Проблема походження слов'ян за археологічними та писемними джерелами.	8
	Разом	80

10. Методи навчання:

- *за типом пізнавальної діяльності*: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемного викладу; дослідницький;
- *за логікою пізнання*: аналітичний; індуктивний; дедуктивний;
- *за основними етапами процесу*: формування знань, формування умінь і навичок, застосування знань, узагальнення, закріплення, перевірка;
- *за системним підходом*: стимулювання та мотивація; контроль та самоконтроль;
- *за джерелами знань*: словесні (розповідь, бесіда, пояснення, лекція); наочні (демонстрація, ілюстрація, використання ТЗН); практичні (проблемне викладання, пошуковий, дослідницький).

Організаційні форми навчального процесу: навчальні заняття: лекції, семінарські заняття; самостійна робота студентів; робота в науковій бібліотеці ЦДУ імені В. Винниченка та мережі інтернет; консультації; контрольні заходи: усні та письмові опитування, тестування, комплексний контроль під час екзамену.

11. Методи контролю і критерії оцінювання

№№	Методи контролю	Максимальна кількість балів
1	Усне опитування на семінарському занятті	5
2	Письмова контрольна робота	5
3	Тестування	5
4	Виконання індивідуального завдання	20
5	Тестування під час проведення підсумкового контролю	20
6	Усна співбесіда під час проведення підсумкового контролю	20

Оцінювання якості знань здобувачів освіти здійснюється шляхом усного, чи письмового опитування, тестування.

Поточний контроль проводиться на семінарських заняттях, під час виконання тестових та комплексних контрольних завдань, перевірки індивідуальних завдань тощо.

Максимальний бал за результатами поточного оцінювання – 5 балів:

Кількість балів	Критерії оцінювання
5	Здобувач вільно володіє навчальним матеріалом. Вміє працювати з різними видами джерел. Здійснює креативну діяльність при підготовці до занять. Використовує сучасні комп'ютерні технології. Вміє працювати у колективі та автономно. Виконує усі поставлені завдання.
4	Здобувач володіє навчальним матеріалом. Допускає незначні помилки. Сумлінно ставиться до виконання завдань. Вміє працювати з різними видами інформаційних джерел. Виконує переважну більшість поставлених завдань.
3	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом. Користується кількома групами інформаційних ресурсів. Допускається помилок.
1–2	Здобувач неякісно володіє знаннями. Не має достатніх навичок інформаційної культури. Відсутня системна підготовка до занять. Здобувач коротко доповнює своїх колег під час роботи на парі.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання та самостійна робота			Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Індивідуальне завдання	40	100
20	20	20		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Навчально-методичний комплекс дисципліни «Проблеми археології та давньої історії України». – Кропивницький, 2024.

14. Рекомендована література

Базова

1. *Археологія України за роки незалежності* /Відп. ред. Я. П. Гершкович, Д. С. Гречко. Київ: Інститут археології НАН України, 2022.
2. *Археологія України: курс лекцій.* /Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка.— К: Либідь, 2005.
3. Винокур І. С., Телегін Д. Я. *Археологія України*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2008.
4. Винокур О., Трубчанінов С. *Давня і середньовічна історія України*. Київ: Глобус, 1996.
5. *Давня історія України. У 3-х т.* /Голова ред. кол. П. П. Толочко. Київ: Наукова думка, 1997, 1998, 2000.
6. Залізняка Л. Л. *Стародавня історія України*. – Київ: Темпора, 2021.
7. *Історія цивілізації. Україна*. Том 1: Від кіммерійців до Русі (Х ст. до н. е. – IX ст.) / Упоряд. М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2020.
8. *Словник-довідник з археології.* /Від. ред. Н. О. Гаврилюк. Київ: Наукова думка, 1996.
9. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. *Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій.* – Київ: Либідь, 1992.

Допоміжна

1. *Археологія давніх слов'ян: дослідження і матеріали* /Відп. ред. Д. Н. Козак. Київ: Корвін Пресс, 2004.
2. *Археологія і давня історія країни*. Вип. 5. Археологія: від джерел до реконструкцій. Київ: ІА НАНУ, 2011.
3. Бабенко Л. Х., Білан Ю. О., Полідович Ю. Б. *Пектораль з кургану Товста Могила: 50 років досліджень*. Бібліографічний огляд. – Київ: ТОВ Фенікс., 2021.
4. Баран В. Д., Баран Я. В. *Історичні витоки українського народу*. – Київ: Генеза, 2005.
5. *Бібліографія трипільської культури (1870—2004)* /Упор. Відейко М. Ю., Яценко О. М. Київ: б/в, 2005.
6. Біляєва С. О., Болтрик Ю. В., Фіалко О. Є. *Аккерманська фортеця. Дослідження 1999—2010 років*. Київ: ІА НАН України, 2022.
7. Бокій Н. М., Брайченко О. Д., Куценко Л. В. *До джерел історії краю*. Кіровоград: б/в, 1994.
8. Бунятян К. П. *Давнє населення України: навч. посіб.* Київ: Либідь, 2003.

9. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. *Трипільська культура. Спогади про золотий вік*. Харків: Фоліо, 2008.
10. *Видатні та маловідомі археологи України (Біографічні нариси)* / Уклад. В. А. Рудий. Львів: Тріада плюс, Ліга Прес., 2007.
11. Гречко Д. С. Основні етапи історії населення Дніпровського лісостепоного Лівобережжя середини VII – початку III ст. до н. е. *Археологія і давня історія України*. № 4. Київ, 2021.
12. *Давні слов'яни. Археологія та історія: навч. посіб.* Київ: «Стародавній світ», 2012.
13. Залізник Л. Л. Замість передмови. Проблеми науки в Україні та археології в НАУКМА. *Магістеріум. Археологічні студії*. №67. Київ, 2017
14. *Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України : каталог* / Н. В. Блажевич та ін. Київ: Академперіодика, 2007.
15. Козак Д. Н. *Етюди давньої історії України*. Київ: Інститут археології НАНУ, 2010.
16. *Магія повсякдення давніх слов'ян* / Горбаненко С. А. Київ: Академперіодика, 2022
17. Міхеєв В. К., Шрамко Б. А. *Археологія залізного віку Східної Європи*. Харків: Каравела, 2000.
18. *Надчорномор'я: студії з історії та археології (з IX ст. до н.е. по XIX ст. н.е.)*. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2008.
19. Павленко Ю. В. *Історія світової цивілізації*. Київ: Либідь, 1996.
20. Полідович Ю. Б. Гайманова чаша в контексті скіфської міфо-ритуальної традиції. *Археологія і давня історія України*. Київ, 2025. Вип. 2 (55). С. 191-215.
21. *I Всеукраїнський археологічний з'їзд: матеріали роботи* / [голов. ред. В. П. Чабай]. Київ: Інститут археології НАНУ, 2019
22. Плохій С. *Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності*. Друге видання. Харків: КСД, 2018.
23. Сегада С. П. *Антропологія*. Київ: Либідь, 2002.
24. Симоненко О. В., Сікоза Д. М., Дзнеладзе О. С. *Пізнньоскіфський могильник Червоний Маяк. Дослідження 2011-2015 років*. Херсон: ФОП «Сівак О.В.», 2015.
25. Скорий С. А., Білозор В. П., Супруненко О. Б., Кулатова І. М. *Селища скіфського типу в системі Великого укріплення Більського городища*. Харків: Майдан. 2019.
26. *Слов'яни і Русь: археологія та історія*. Київ: Стародавній світ, 2013.
27. Степанчук В. М. Нижній і середній палеоліт України: хронологічні рамки, антропологічний тип носіїв культури, основні місцезнаходження решток викопних людей. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і*

Волині. Вип. 10. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006.

28. Телегін Д. Я. *Нариси та замітки з археології*. Київ НКПІКЗ: Фенікс, 2007.
29. Терський С. В. *Археологія України (середньовічна доба): навч. посіб.* Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2017.
30. Фіалко О.Є. Амазонки. Міфи та реальність. Київ: Інститут археології НАНУ, 2023.
31. Chernovol D. Utility structures of the Tripolye culture. *Sprawozdania Archeologiczn. № 73 (2)*. Kraków, 2021
32. Korvin-Piotrovskyi A. G., Rassmann K., Videiko M., Muller J. The New Challenge for Site Plans and Geophysics: Revealing the Settlement Structure of Giant Settlements by Means of Geomagnetic Survey. In: *Trypillia-Megasites and European Prehistory*. London and New York: Routledge. 2016.

15. Інформаційні ресурси

1. Інститут археології НАНУ <https://iananu.org.ua/>
2. Журнал археологія URL: <https://arheologia.com.ua>
3. Національний музей історії України URL: <https://nmiu.org/>
4. Спілка археологів України URL: <http://vgosau.kiev.ua/>
5. Archeology. National Geographic URL:
6. <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/archaeolog>
7. Museo Nacional y Centro de investigación de Altamira URL: <https://www.culturaydeporte.gob.es/mnaltamira/home.html>
8. Laténium Park and Museum of Archeology URL: <https://latenium.ch/en/>
9. The British Museum URL: <https://www.britishmuseum.org/>
10. UNESCO URL: <https://whc.unesco.org/>